

АРХІТЕКТУРА В КОНТЕКСТІ ЗМІНИ УЯВЛЕНЬ ПРО ОСОБИСТІСТЬ НА ПОЧАТКУ XXI ст.

© Франків Р.Б., 2012

Висвітлено проблеми запізненого і розгубленого пояснення процесів у сучасній архітектурі на рівні архітектурної теорії. Аналізуючи природу соціокультурного розвитку останнього десятиліття, зроблено акцент на феномені зміненого формату людської особистості рубежу XX–XXI століть, який розглядається як перспективна точка відліку тлумачення актуальних архітектурних явищ.

Ключові слова: сучасна архітектура, трансдисциплінарність, особистість, постструктуралізм, мінливість, респонсивність.

Article concerns the problem of belated and confused explanations of processes in modern architecture in architectural theory. Analyzing the nature of social and cultural development within a last decade, article focuses on the phenomenon of changed format of the individual personality in early XXI centurie, that is considered as a promising starting point for expected theoretical interpretation of current architecture.

Key words: modern architecture, transdisciplinarity, personality, post-structuralism, variability, responsivity.

Постановка проблеми

Явища сучасної архітектури за допомогою надрозвинених засобів комунікації стали чільною частиною загальносвітової глобальної культури. Постіндустріальне бачення сьогодення не як результату минулого, а як передчуття майбутнього, викликає до життя все нові і нові проекти, виконання яких розважають і захоплюють різні цільові аудиторії, набуваючи характеру окремого візуального жанру.

Однак, незважаючи на те, що пошуки тлумачення змін, що відбуваються в архітектурі протягом нинішньої інформаційно-комунікативної трансформації стали однією з провідних тем професійних дискурсів, з точки зору предмета теорії архітектури їх рефлексія натикається на методологічні труднощі та відсутність надійних даних про реальну першопричину названих змін.

Аналіз останніх джерел та публікацій

Специфіка наукового та публіцистичного сприйняття сучасних процесів у архітектурі має двозначні особливості. Першою характерною їхньою особливістю є загалом описовість чи окремих об'єктів чи певних тенденцій. У таких публікаціях робиться наголос на новизні і незвичності вирішення, технологічних новинках. Другою тенденцією є пов'язання трансформацій в архітектурі із концепціями виникнення нової суспільно-економічної формації, яку означають як постіндустріальне, інформаційне, комунікативне суспільство [1–4]. Хоча в його межах багато уваги надають світоглядному аспекту проблеми, більшість авторів, констатуючи занепад індустріального мислення, саме з його позицій намагаються тлумачити сучасні архітектурні явища, часто концентруючи увагу на формотворчих аспектах проблеми.

Виділення невирішених питань

Основним невирішеним питанням залишається розбіжне розуміння справжнього джерела та першопричини актуальних процесів світової архітектури. У цьому контексті також важливим є переформатування архітектурної теорії як частини інтегральної, трансдисциплінарної системи знань характерної для природи самих явищ, які вона хоче тлумачити.

Мета статті

Перевірити припущення автора статті про перспективність обґрунтування сучасних явищ та розвитку архітектури за допомогою їхнього інтегрального поєднання із знаннями про зміни у структурі особистості рубежу ХХ–ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу

Досліджуючи багату наукову літературу про тривалий процес занепаду ідеалів індустріального світу, неможливо не відчутти певну розгубленість в питанні першопричини цього явища. Ця розгубленість часто переходить і в сам корпус тих чи інших розвідок та аналітичних узагальнень. У зв'язку із цим розуміння сучасних соціокультурних процесів на рівні наукової теорії опиняється позаду самих цих процесів.

Онтологічна проблема першопричини нової соціокультурної реальності за добрих аргументованих економічних, суспільних та технологічних пояснень у подальшому стикається з методологічними труднощами. Індустріальні наукові схеми не зважають на той факт, що феномени, які вони намагаються пояснювати, за своєю природою подолали індустріалізм і потребують своїх власних систем аналізу і пояснень.

Тут ми стикаємось із реальністю існування післяіндустріальної науки [5, 6], явище якої може бути предметом іншого, окремого дослідження.

У контексті ж поставленого завдання варто лише наголосити, що індустріальна практика розділення знань на окремі галузі стикається з серйозними труднощами під час аналізу актуальних явищ, котрі за своєю природою є післяіндустріальними. У зв'язку з цим можна стверджувати, що більші перспективи розгляду сучасної проблематики в архітектурному дискурсі належать новим післяіндустріальним трансдисциплінарним способам і методам аналізу.

За традиційним способом індустріального бачення явищ як певної лінійної послідовності, поєднаної причинно-наслідковим зв'язком, теорія архітектури переважно пов'язує сучасний розвиток із комп'ютерним проектуванням, доктриною сталого розвитку та зацікавленням теорією складних систем [7, 8].

Однак явища розкладу індустріальних догматів в архітектурі почались задовго до появи комп'ютерного проектування та інших традиційних активаторів нової морфологічної мови, важливість яких не можна поставити під сумнів. Очевидно, що крім змін у можливостях проектування, змінився і запит на його результати і причини цієї обставини варто шукати також і в антропологічному факторі та тих змінах, які відбулися із стилем мислення та характерними рисами особистості людини на межі ХХ–ХХІ ст.

Одним з перших сигналів про такі зміни стала філософія постструктуралізму 70–80 рр. ХХ ст., у якій індустріальні примати впорядкованості та наукового прогресу піддали сумнівам [9]. Нові категорії введені постструктуралістами стали теоретичним наповненням експериментів, які в той самий час почали проводити в архітектурі постмодерністи [10].

Згідно з індустріальною системою мислення архітектури і постмодернізм, і філософський постструктуралізм розділені як частини різних галузей знань, але насправді – це ділянки одного цілого, що добре видно в трансдисциплінарній системі післяіндустріальної наукової методології.

Тож можна стверджувати, що явища в сучасній архітектурі лише висловлювались за допомогою комп'ютерів, сталих (sustainable) технологій тощо, але в їхній основі покладено фундаментальну трансформацію особистості та її способів сприйняття світу та мислення.

Дерелігізація ХІХ–ХХ століть [11] та деідеологізація кінця ХХ ст. зумовила формування нових ознак особистості та досвіду життя рубежу ХХ–ХХІ ст. Започаткована постструктуралізмом тенденція свідчить, що особистість втрачає свою самодостатність і звертається до позанаукових, часто міфологізованих сфер буття, мови і культури та пошуків принципово нових форм ставлення до дійсності [12, 13]. Характерним є зміни в самому методі створення філософських ідей – з «монологічного», коли ідеї висловлювали окремі особи, які усвідомлювали свою самодостатність, до «діалогічного», в якій ідеї народжуються в результаті спілкування та дискусій [14]. У такому середовищі особистість, за словами одного з найвідоміших на сьогодні філософів англо-американської школи Деніела Деннета «являє собою дещо постійно змінне в часі і сконструйоване нашою мовою та культурою» [15].

Така мінлива особистість, яка також одержала назву «множинної», постійно переконструює себе у спілкуванні з соціумом і для цього виставляє інші запити для сфери матеріальної культури, зокрема і архітектури. Тепер від матеріальної культури вимагається створення

інструментів-посередників, які дають можливість здійснювати життєнеобхідний зв'язок окремих «Я» із соціумом. Ця система, яка за ідеалістичними очікуваннями соціальних конструктивістів, має привести до побудови нової людської спільності [16], найближча до сучасного англо-американського персоналізму, який бачить у ній довгоочікуване віднайдення гармонії між індивідуальним та колективним [17].

Штучні *інструменти-посередники* постають перед нами як ключові елементи функціонування нинішнього суспільства. У вигляді різноманітних медіа вони допомагають окремим «Я» конструювати спільну для всіх реальність, у результаті чого особистість не відчуває себе ні замкненою в індивідуалістичній самотності, ні розчненою в колективістській масі [18]. На практиці це приводить до того, що післяіндустріальна цивілізація стає орієнтованою на зоровий образ (image oriented) [13], що визначає її відмінність від індустріальної – орієнтованої на функцію. Ці міркування дають можливість запропонувати такий напрям теоретичного тлумачення як один з перспективних у пошуках першопричини нової архітектурної морфології початку ХХІ ст. та може слугувати однією із головних основ її аналізу та конкретних проявів.

Переорієнтація раціонально-функціональної образності на респонсивно-емоційну в корені змінила архітектурне формоутворення. Для прикладу можна навести фасад Strips в японському місті Шойгу, який спроектувала фірма «EASTERN design office» (рис. 1).

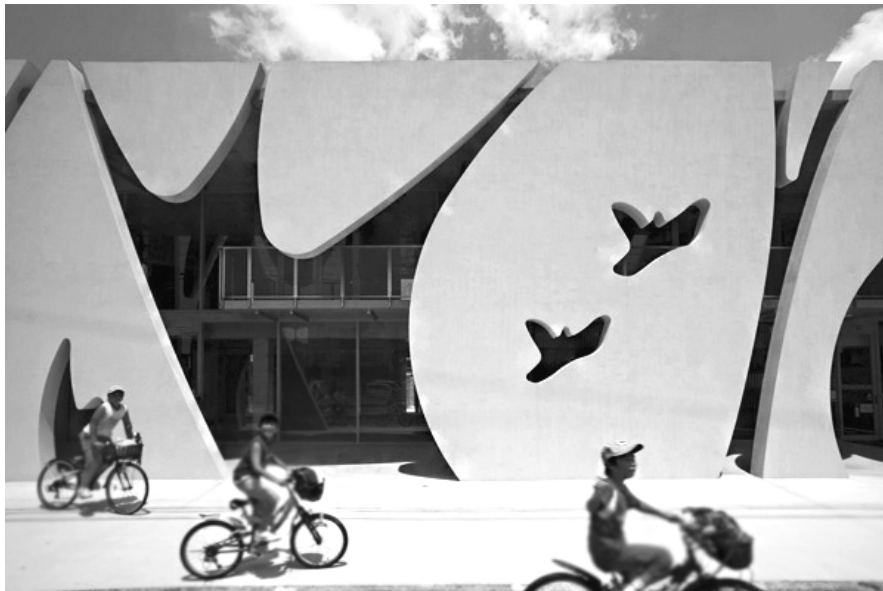

Рис. 1. Фасад комплексу «Strips» у м. Шойгу, проект «EASTERN design office»

Одним із найрадикальніших прикладів набуття архітектурі ролі інструмента-посередника у діалозі індивідуального і колективного є урбаністичний проект данської групи «BIG» для центру Берліна (рис. 2). Незважаючи на очевидний футуристичні особливості концепції, в ній передано деяку максималістську мрію про середовище бажаного майбутнього. Мінлива «множинна» особистість, включена в процес конструювання спільної реальності, стикається із природним для неї світом мінливості та респонсивності. Відбувається це на рівні громадського простору, в такий спосіб кожен має можливість відчуті привнесені саме ним зміни у середовищі, які змінюють не лише його власний, але і суспільний візуальний світ.

Розглянутий проект, крім зміненого архітектурного ідеалу, так само демонструє зворотний напрямок емоційної респонсивності. Множинне «Я» сучасної особистості в такому оточенні отримує можливість набувати нового досвіду та матеріалу для свого постійного перекоструювання.

Зацікавлення людиною та вираженими в ній особистісно-емоційними феноменами стало в сучасній архітектурі доволі безпосереднім. Прикладом може слугувати виконана в традиціях сухого неомодернізму споруда дніпропетровського торговельного комплексу «Пасаж» (арх. О. Дольнік). Незважаючи на бруталістську стилістику, тут знайшлося місце для масштабного екрану, що транслює антропологізовані рекламні та демонстраційні зображення (рис. 3).

Крім того, подібними є і інші ділянки фасаду будівлі, перетворюючи її по суті на великий громадський медіа-засіб, у якому домінують мотиви мінливості та антропологічної образності.

Рис. 2. Футуристичний проект центру Берліна, проект групи BIG

Рис. 3. Фасад торговельного центру «Пасаж» у Дніпропетровську, арх. О. Дольнік

Наведений аналіз цих трьох досить різних і за функцією, і за об'ємно-просторовим вирішенням прикладів дає можливість говорити про універсальність як емоційно-респонсивної, так і особистісно-антропоцентричної трансформації в сучасній архітектурі. Загальна спорідненість цих аспектів в різноманітних проявах сучасної архітектури говорить про її фундаментальну важливість як у її створення, так і у її випереджувальному розумінні на рівні архітектурної теорії. В цьому контексті окремим, цілковито не вивченим пластом знань, є різні архітектурні прояви мінливо персоналістичної природи сучасної особистості на рівні нетехнологізованих та периферійних середовищ, де штучні *інструменти-посередники* не можна організувати за допомогою високотехнологічних медіа.

Висновки

1. Визначено, що сучасна теорія архітектури не виробила універсальної системи оцінки і трактування явищ, які становлять актуальний розвиток архітектури. Часто спроби їхнього аналізу є запізнілими та лише описовими щодо методики викладу матеріалу. Багато в чому це зумовлено відсутністю загального розуміння причин та витоків явищ сучасної архітектури, що переважно пов'язують лише зі способами проектування (комп'ютерне моделювання, адаптивне проектування, спонтанний метод тощо).

2. Виявлено, що з огляду на тип проблеми оцінки явищ сучасної архітектури, методи галузевонаукового підходу, не можуть в повній мірі сформувати систему сприйняття, тлумачення та аналізу

актуальних процесів початку ХХІ ст. Перспективним ґрунтом для такої системи може бути спосіб теоретичного розгляду, близький до принципу трансдисциплінарної інтеграційної єдності знань, оскільки саме такою є здебільшого природа найвизначальніших проявів сучасної архітектури.

3. Запропоновано як універсальний базис для теоретичного трактування явищ сучасної архітектури та згідно з принципом інтеграційної єдності знань розглядати їх в контексті нинішніх наукових розробок унікальної специфіки формування та екзистенції особистості в після-індустріальному, комунікативному суспільстві на початку ХХІ ст.

4. Визначено, що за такого розгляду зміни, процеси та явища в сучасній архітектурі трактуються як відповідь на змінену структуру особистості, в якій головними є такі характеристики: а) постійне перекоustruвання ознак особистості внаслідок інтенсивного набуття нового і нового комунікативного досвіду через надрозвинені системи суспільної комунікації; б) намагання подолати недоліки індивідуалістської та колективістської моделі існування особистості завдяки персоналістській включеності у конструювання загальносуспільної реальності.

5. Виявлено, що існує інтегральна спільність між наведеними вище характеристиками особистості людини початку ХХІ ст. і новими якостями сучасної архітектури та матеріальної культури загалом, головними з яких є категорії мінливості та респонсивної емоційності, вивчення та розробку яких можна вважати одним з головних пріоритетів осмислення сучасної архітектури.

1. Капра Ф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем / Капра Фрифтгоф; пер. с англ. под ред. В.Г. Трилиса. К.: София; М.: ИД «София», 2003. – 336 с.
2. Дженкс Ч. Новая парадигма в архитектуре / Дженкс Чарлз; пер. с англ. А. Ложкин, С. Ситар // Проект international. – № 5, 2004. С. 98–112.
3. Добрицына И. А. От постмодернизма – к нелинейной архитектуре : Архитектура в контексте современной философии и науки: дис. ... доктора архитектуры : 18.00.01 / Добрицына Ирина Александровна. – Москва, 2007. – 332 с.: ил. РГБ ОД, 71 07-18/6.
4. Князева Е.Н. Балансирование на краю хаоса как способ творческого обновления // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – С. 123–140.
5. UNESCO on the World Conference on Higher Education (1998). Higher Education in the Twenty-First Century: Vision and Action. Available: [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL:<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/english/charten.htm>.
6. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании : диссертация ...д-ра филос. наук : 09.00.08 / Буданов Владимир Григорьевич. – М., 2007. – 340 с.
7. Lewin R. Complexity: Life at the Edge of Chaos. / Roger Lewin University of Chicago Press, 2000. – 242 p.
8. George Johnson: strange beauty. Murray Gell-Mann and the revolution in twentieth-century physics. – Alfred Knopf, New York, 1999.
9. Stephan Moebius, Andreas Reckwitz. Poststrukturalistische Sozialwissenschaften. Frankfurt am Main: Suhrkamp 2008.
10. Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И.П. Ильин. – М.: Инграда, 1996.
11. А. Кырлежев. Религия в современном мире: итоги века [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.religare.ru>.
12. Колесников А.С. Проблема субъективности в постструктурализме // Формы субъективности в философской культуре XX века. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000. – С. 79–106.
13. Григорьева Н.И. Имиджи и симулякры в социально-коммуникативной среде современной цивилизации : диссертация ...канд. филос. наук: 09.00.11 / Григорьева Наталья Игоревна/ – Нижний Новгород, 2010. – С. 198.
14. Юлина Н. С. Очерки по философии США. XX век, / Юлина Нина Степановна; М., Едиториал УРСС, 1999.
15. Деннет Д. Виды психики: на пути к пониманию сознания. / Деннет Дениел; – пер с англ. А. Веретенникова; под общ. ред. Л. Б. Макеевой. — М.: Идея-Пресс, 2004. – 184 с.
16. Reath A. Constructivism // Encyclopedia of Ethics / L.C. Becker and C.V. Becker, editors. 2nd ed. N.Y. and L.: Routledge, 2001. – Vol. 1. – P. 317.
17. Дворецкая Е.В. Персоналистические тенденции современной англо-американской философии: диссертация ...доктора филос. наук: 09.00.03, 09.00.05 / Дворецкая Екатерина Викторовна; – СПб., 2001. – С. 387.
18. Румянцев М.В. Социально-философский анализ явления одиночества : диссертация ... д-ра филос. наук: 09.00.11 / Румянцев Максим Валерьевич. – Красноярск, 2006. – С. 139.